

HZ.PEYGAMBER'İN NÜBÜVVET ÖNCESİ TİCARÎ SEFERLERİ

Prof.Dr.Ahmet Turan YÜKSEL
NEÜ İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi A.B.D. Öğretim Üyesi

Hız Peygamber'in nübüvvet öncesi ticarî seferlerini ele almadan önce, doğup yetiştiği, peygamberliğin verildiği, hicrete kadar yaşamaya devam ettiği ve 630 yılındaki fetihle birlikte İslam beldesi haline gelen Mekke'ye ticarî hayat açısından bakmak yararlı olacaktır.

Afrika ile Asya kıtaları arasında yer alan Ceziretü'l-Arab'ın ticarî faaliyetler açısından en fazla öneme sahip olan Hicaz Bölgesidir ve Mekke de bu bölge içerisinde yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de "Bekke" ve "Ümmü'l-Kurâ" olarak zikredilen Mekke, dünya üzerindeki başlıca yerleşim yerlerinden birisi olarak insanlık tarihinde önemli bir konuma sahiptir. Kâbe'nin inşası da yerleşim birimi olmasında en önemli unsurdur.

Hicaz'ın en önemli ve merkezi şehri olarak tanımlanan Mekke, Babilon ve Suriye'den gelip Kızıldeniz kıyıları boyunca devam ederek Yemen'e ve oradan da Hint Okyanusu'na kadar uzanan ticaret yollarının kavşak noktasında çok önemli bir yerde bulunmaktadır. Mekke asırlarca Hicâz bölgesinden kuzey ve kuzeydoğuya, yani Suriye ve Irak'a ve ayrıca güneyde Yemen'e giden ticaret kervanları için bir konaklama yeri olma özelliğini taşımaktaydı. Bu konumu dolayısıyla da Yemen'in ticaret malları buradan Suriye'ye taşınmış, ayrıca Mekke'den geçen ticaret yolundan ayrılan yollar vasıtasıyla da Kızıldeniz'deki Gazze ve daha da ileride Mısır'a; Ubulle ve Hire yönünde giden kuzeydoğu yoluyla da Sasani topraklarına kadar ulaşılmıştır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Kureyş sûresinde "Rihlete's-Şitâi ve's-Sayf" olarak beyan edilen; "emân", "ticarî antlaşma ve imtiyaz" şeklinde ifade edebileceğimiz İlâf, Mekke'nin Şam ve Yemen ticaretine dikkat çekmektedir. İlâf ile ilgili rivayetlere göre Kusay'ın oğullarından Abdümenâf'ın oğlu Hâşim'in Himyerlilerin 5.yy.dan itibaren özellikle kuzey bölgelerindeki ticarî üstünlüklerini kaybetmeye başlamasıyla Yemenlilerin ticarî faaliyetlerde sahip oldukları aktif konumu kaybetmelerinden Mekke ve Kureyş lehine yararlanmak istemiştir. Bu maksatla ticaret yolları üzerinde bulunan kabilelerden, Mekke'nin ticaret kervanları için geçiş güvenliği ve koruma, "hafara" sağlamaları yolunda Mekke lehine bir garanti elde etmiştir.¹

¹ Bu değerlendirmeler için bkz. Ahmet Turan Yüksel, *İslâm'ın İlk Döneminde Ticarî Hayat*, İstanbul, 1999, s. 33-36.

İbn Habîb'in kaydettiğine göre Hâşim bu maksatla Şam'a gitmiş ve Bizans Kayseri ile görüşerek Kureyşli tacirlerin Bizanslı tüccara daha ucuz elbise ve deri tedarik edeceklerini belirterek bunun karşılığında Kureyşli tüccarın güvenliklerinin sağlanmasını talep etmiştir. Aynı şekilde Hâşim'in kardeşlerinden Muttalib Yemen, Abdüşşems Habeşistan ve Nevfel de Irak'a giderek hükümdar ve meliklerinden Kureyşli tüccar için bir eman, îlâf elde etmişlerdir.²

Îlâf'la birlikte İbn Habîb'in *el-Muhabber*, *el-Merzûkî'nin Kitâbü'l-Ezmine ve'l-Emkine* ve *el-Ya'kûbî'nin Târih*'inde yer verdikleri Câhiliye dönemindeki "Mahallî" ve "Araplar arası" panayırlar da Mekke'nin ticarî hayatı üzerinde etkilidir. Muhammed Hamidullah bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Her sene muayyen ve sabit bir tarihte tertiplenen Araplar arası (Pan Arab) büyük panayırlar (Bedr, Hubâşe vs. gibi), mahallî panayırlardan tamamen farklı idi. Araplar arası panayırlar, bütün Arap Yarımadası'nı şimâlden doğuya, doğudan cenûba, cenûbdan batıya ve batıdan şimâle olmak üzere dönüp dolaşıyordu ve bu panayırlar sadece muayyen bir bölgeden değil, aynı zamanda Arabistan'ın diğer kısımlarından, İran, Hîre, Hint hatta Çin vesair dış memleketlerden de tüccarları kendine çekmekte idi."³

Kısacası İslâm öncesi dönemde Cezîretü'l-Arab ve özellikle Hicâz bölgesi geniş bir ticarî faaliyete sahne olmuştur. Mekke de bu durumdan üzerine düşen payı almıştır. Hatta Kureyş kabilesi mensupları uluslararası ticaret yapan tacirler konumuna sahip olmuşlardır. Bu bağlamda Kureyş'in önemli kollarından olan Hâşimoğulları da ticaretle meşgul olmuşlardır. Hz.Peygamber'in babası Abdullah da ticaretle meşgul olmuş, hatta bir ticarî sefer dönüşünde rahatsızlanmış Medine'de vefat etmiştir. Daha sonra annesini de kaybeden Hz.Peygamber ise öncelikle amcaları vasıtasıyla ticarî seferlere iştirak etmiştir.

Hz.Peygamber'in nübüvvet öncesi ticarî seferleri konusunda, öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, Hz.Peygamber'in doğumundan peygamber olarak gönderilmesine kadar geçen dönemdeki hayatına dair, peygamberlik sonrası dönemle mukayese edildiğinde, bilgilerimizin daha az ve sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında hayata atılma anlamında Hz.Peygamber'in, ticaretten önce Mekke'de ücret karşılığında çobanlık yaptığını kaynaklar açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre Hz.Peygamber, çocukluk

² İbn Habîb el-Bağdâdî, *Kitâbü'l-Münemmak fî Ahbâri Kureyş*, Thk. Khursheed Ahmed Fariq, Hayderabad, 1944, s. 31-33, 35-36.

³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Çev. M.Said Mutlu-Salih Tuğ, İstanbul, 1969, c. II, s. 208.

döneminde Karârî'te Mekkelilerin koyunlarını gütmüştür.⁴ Bir başka ifadeyle Hz.Peygamber, bütün peygamberlerin ortak mesleği olan çobanlık yapmıştır. Bunu da yanlarında kaldığı amcasına ve ailesine destek olmak üzere yaptığı bilinmektedir.

Diğer taraftan Hz.Peygamber'in ne zaman ve nasıl ticarete başladığı ve hangi şekilde devam ettiği konusunda kaynaklar, ancak bazı konularda sınırlı bilgi sunmaktadır.⁵

Bu noktada kaynaklar ilk ticarî seferi olarak, Hz.Peygamber'in amcası Ebû Tâlib ile birlikte katıldığı Şam seferi üzerinde durmaktadır. Bu seferde Hz.Peygamber, amcasıyla birlikte Suriye topraklarındaki Busrâ'ya gitmiştir. Söz konusu bu yolculuk, Hz.Peygamber'in Birinci Şam Seferi olarak tanımlanmaktadır.⁶

Bu sefer esnasında Hz.Peygamber'in kaç yaşında olduğu konusundaki rivayetlerin iki farklı yaş üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. O sırada 9 yaşında olduğunu ifade eden anlatımların⁷ yanısıra 12 yaşında olduğunu ve bunun daha doğru olduğunu belirten rivayetler⁸ karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan farklı olarak el-İsbahânî, bu sırada Hz.Peygamber'in 10 yaşında olduğunu kaydetmiştir.⁹ Mustafa Fayda da bu yolculuk esnasında Hz.Peygamber'in 9 veya 12 yaşında olduğunu belirterek herhangi bir tercihte bulunmamıştır.¹⁰ Bu noktada

⁴ Bu konuda bkz. Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut, trs., c. I, s. 125; Ebû Bekr Ahmed el-Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, thk., Abdu'l-Mu'tî Kal'acî, 1.bsk., Beyrut, 1985, c. II, s. 65; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 2.bsk., Beyrut, 1990, c. II, s. 295.

⁵ Hz.Peygamber'in bir tacir olarak gerçekleştirdiği faaliyetler konusunda bkz. Ahmet Turan Yüksel, "Bir Tacir Olarak Hz.Peygamber", *Diyanet İlmî Dergi Peygamberimiz Hz.Muhammed (SAV)-Özel Sayı*, Ankara, 2000, s. 137-148. Hz.Peygamber'in risâlet öncesi ticarî seferleri konusunda da bu çalışmamızdan istifade edilmiştir.

⁶ Meselâ bkz. İbn Sa'd, a.g.e., c. I, s. 121.

⁷ Bkz. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî*, thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 4.bsk., el-Kahire, 1977, c. II, s. 278; Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî, *er-Ravdu'l-Ünüf*, el-Kahire, 1971, c., I, s. 206; Ali b. Burhaneddin el-Halebî, *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, Beyrut, trs., c. I, s. 117; Hamidullah, a.g.e., c. I, s. 45.

⁸ Bkz. İbn Sa'd, a.g.e., c. I, s. 121; Ebû Muhammed b. Kuteybe, *el-Maârif*, thk., Servet Ukkâşe, 4.bsk., el-Kahire, 1982, s. 150; Ahmed b. Yahya el-Belazuri, *Ensâbu'l-Eşraf*, thk., Muhammed Hamidullah, Mısır, 1959, s. 96-97; Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan ed-Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, Beyrut, 1283, c. I, s. 257; Ethem Ruhi Fıglalı, "Ebû Tâlib", *DİA*, İstanbul, 1994, c. X, s. 237.

⁹ Ebû Nuaym el-İsbahânî, *Delâilu'n-Nübüvve*, thk., Muhammed Ravvâs Kal'acî-Abdulber Abbas, 3.bsk., Beyrut, 1991, c. I-II, s. 168)

¹⁰ Mustafa Fayda, "Busrâ", *DİA*, İstanbul, 1992, c. VI, s. 470.

görebildiğimiz kadarıyla İbn Kesîr, bu sefer hakkında şüpheli bir yaklaşım ortaya koymuş ve bu seferi anlatırken “şayet sahihse” kaydını düşmüştür.¹¹

Diğer taraftan bu yolculuk ile ilgili rivayetleri değerlendiren ve eleştiren Bünyamin Erul’un da değerlendirmeleri sonunda Hamidullah’tan alıntı yaparak “Suriye’ye yapılan bu seyahatten sonra Hz. Muhammed’in ((sas) hayatının on yıllık bir devresi hakkında ise pek fazla bir şey bilinmemektedir” ifadeleriyle bu yolculuğu kabul etmiş gözükmektedir.¹²

Kısacası, Hz.Peygamber ilk olarak amcası Ebû Tâlib’le birlikte Şam seferine iştirak etmiştir ve bu esnada tercih edilen görüşe göre 12 yaşındadır. Bunlarla birlikte bu sefer esnasında Hz.Peygamber’in ne tür bir ticarî faaliyette bulunduğu konusunda bir bilgi söz konusu değildir.¹³ Bu seferle ilgili anlatımlara göre Ebû Tâlib daha ileri gitmeyerek Busrâ’da ticarî faaliyetlerini gerçekleştirerek Mekke’ye geri dönmüştür.

Şam taraflarına yapılan bu seferden sonraki on yıllık dönemde Hz.Peygamber’in ticarî seferleri ve ticarî hayatı konusunda kaynaklarda pek fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Hamidullah, bu dönemde Ebû Tâlib’in Mekke’de bir ticarethaneye sahip olmasını ve Hz.Peygamber’in de şu veya bu şekilde bu işe katılmış olmasını mümkün görmektedir.¹⁴

Hz.Peygamber’in ticarî seferlerine dair daha geniş bilgi, Hz.Hatice ile evlenmeden önceki dönem ve evliliğinin gerçekleştiği Şam seferi konularında söz konusudur.

Buna göre ilk Şam seferinden sonra Hz.Peygamber’in evlenmeden önce ticarî amaçla Bahreyn, Habeşistan, Yemen ve ikinci defa Suriye topraklarındaki Busrâ’ya gittiği ifade edilmektedir.

Hz.Peygamber’in Arap Yarımadası’nın doğu kısmında yer alan Bahreyn’e birkaç defa sefer yaptığı, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen bir hadisten hareketle ifade edilmektedir. Bu rivayete göre Mekke’nin fethinden sonra gelen heyetlerden birisi de Abdu’l-Kays kabilesinin heyetiydi. Hz.Peygamber bu heyet ile görüşmesinde liderleri el-Eş’ac’a değişik kasabalar ve durumları hakkında sorular sordu. Orada bulunan Safa ve önemli panayırlardan olan Muşakkar ile Hecer ve bazı yerleşim yerlerinden bahsetti. Ülkeleri

¹¹ Rivayet için bkz. Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm es-Sîratu'n-Nebeviyye*, thk., Ömer Abdüsselam Tedmürî, 1.bsk., Beyrut, 1987, s. 55-61

¹² Bkz. Bünyamin Eul, “Hz.Peygamber’in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, *Diyanet İlmî Dergi Peygamberimiz Hz.Muhammed (SAV)-Özel Sayı*, 2.bsk., Ankara, 2003, s. 45-49.

¹³ Hz.Peygamber’in bu yolculuğu, Nübüvvet öncesi dönemde geçimini nasıl sağladığı ve ne tür faaliyetlerde bulunduğu bağlamında da ele alınmıştır. Bu konuda bkz. Ünal Kılıç, “Peygamberimizin Risâlet Öncesi Geçim Durumu”, *İSTEM*, Yıl: 2, Sayı: 4, 2004, s. 191-202.

¹⁴ Hamidullah, a.g.e., c. I, s. 46.

hakkında bu kadar geniş bilgiye sahip olmasına şaşırın Abdu'l-Kays heyetine hitaben, ülkelerinin topraklarını ayaklarıyla çiğnediğini, yani oraya sık sık seyahat yaptığını ve onların misafirperverliklerini gördüğünü ifade etti.¹⁵ Bu rivayetten yola çıkan Hamidullah, Hz.Peygamber'in Bahreyn'e gittiğini kabul etmektedir.¹⁶ Aynı şekilde Sîret Ansiklopedisi'nde de, Hz.Peygamber'in on sekiz-yirmi beş yaşları arasında ticarî işlerini düzene koymak üzere ticarî amaçla kesinlikle ve birkaç defa Bahreyn'e gittiğine dikkat çekilmektedir.¹⁷ Ancak bunun dışındaki kaynaklarda ve özellikle heyetlerden bahsedilirken bu konuda herhangi bir ifadenin geçmemesi, *Müsned*'deki bu rivayeti doğrulamamaktadır.

Hz.Peygamber'in Habeşistan seferine gelince, bu konuyu ele alan Hamidullah'a göre, kaynakların bu konudan bahsetmemesine rağmen, bazı olaylar sebebiyle bu seferin gerçekleşmiş olması mümkündür. Zira Hz.Peygamber'in ikinci kafilenin hicretinde Necaşi'ye yazdığı mektup samimi ifadelerle doludur. Ayrıca Hz.Peygamber bazen özellikle Habeşçe kelimeler kullanırdı. Nihayet Mekkeli tacirler Necaşi'nin memleketine sık sık seyahat ederlerdi.¹⁸ Yine Hamidullah'a göre bu seyahat muhtemelen deniz yoluyla gerçekleşmiştir.¹⁹ Ancak diğer hiçbir kaynak tarafından bu konunun teyid edilmemesi, bizi bu seferin gerçekleşmediği sonucuna götürmektedir.

Son olarak, Hz.Peygamber'in Hz.Hatice adına yaptığı ticarî seferler konusunda²⁰ kaynaklar Yemen ve Suriye'ye taraflarına yapılan yolculuklardan bahsetmektedir.

Buna göre Hz.Peygamber'in, ikinci Suriye seferinden önce Hz.Hatice adına Yemen tarafında bulunan Curaş'a gittiği ve Hicâz-Yemen yolu üzerinde bulunan Hubâşe panayırına katıldığı ifade edilmektedir.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 206-207.

¹⁶ Hamidullah, a.g.e., c. I, s. 271-272. Hz.Peygamber'in İslâm öncesi dönemdeki bu ve diğer seferleri hakkında ayrıca bkz. Hamidullah, "Hz.Peygamber'in İslâm Öncesi Seyahatleri", Terc. Abdullah Aydınlı, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 1980, Sayı: 4, s. 327-342.

¹⁷ Sîret Ansiklopedisi, c. II, s. 272; 274-275; 278-279.

¹⁸ Hamidullah, a.g.e., c. I, s. 211. Taberî, Habeşistan'a niçin hicret edildiği konusunda şunları kaydetmektedir: "Habeş toprakları, Kureyş'in ticaret yeri idi..." (*Târîh*, c. II, s. 328)

¹⁹ Hamidullah, a.g.e., c. I, s. 54.

²⁰ Buhl, bu konuyu oldukça farklı bir şekilde ele almaktadır. Ona göre, Peygamberin gerek çocukluk döneminde Ebû Talib ile birlikte, gerekse de Hatice'nin hizmetinde komşu memleketlere ticarî yolculuklar yapmış olduğu hakkındaki rivayetler üzerinde durmamak daha doğru olur. Zira bunların anlatılış tarzı belli bir amaca yöneliktir. Ve Hatice de tek başına ve kendi hesabına ticaret kervanları tertib etmemiş değildir. (Fr.Buhl, "Muhammed", *İA.*, İstanbul, 1960, c. VIII, s. 454)

Rivayetlere göre Hz.Peygamber, genç dişi deve karşılığında iki sefere çıkmıştır.²¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, bu konudaki rivayeti ele alarak, bu seferlerin Curaş'a yapıldığı üzerinde durmaktadır. Onun tercihinin göre de burası Yemen'de bulunan Curaş değil, Suriye'deki Ceraş'dır.²² Ancak coğrafya kaynakları bu yerin ismini Yemen topraklarından olan Curaş şeklinde vermektedirler.²³

Diğer taraftan Hz.Peygamber'in yine Tihâme'de ve Hicâz-Yemen yolu üzerinde bulunan Hubâşe panayırına²⁴ katıldığı rivayet edilmektedir. Bu konudaki rivayetlere göre de nübüvvetten önce Hz.Hatice, Kureys'ten bir başka şahıs ile birlikte²⁵ Hz.Peygamber'i Tihâme'deki Hubâşe panayırına göndermiştir.²⁶ Bu sefer, burada satılan meşhur Tihâme kumaşından satın alınıp Mekke'ye getirilme amacını taşıyordu.²⁷ Hamidullah'a göre de bu ilk denemeler Hz.Hatice'nin daha önemli bir görevi, Suriye'ye bir ticaret kervanı götürme görevini Hz.Peygamber'e vermesine sebep olmuştur.²⁸

Hz.Peygamber'in ticarî seferleri konusunda kaynakların ittifakla bahsettikleri yolculuğu ikinci defa Busrâ'ya gidişidir.

Bu seferin ne zaman, nasıl ve hangi şartlarda gerçekleştiği konusu kaynaklarda ele alınmış ve incelenmiştir. Buna göre, Hz.Peygamber yirmi beş²⁹ yaşında iken, amcası Ebû Talib, geçim kaynaklarının sınırlı ve hayat şartlarının zorlaştığını; Hatice bint Huveylid'in

²¹ Beyhakî, a.g.e., c. II, s. 66; İbn Kesîr, a.g.e., c. II, s. 295.

²² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, nşr., Abdurraûf Taha, Mısır, 1970, c. I, s. 57.

²³ Bkz. Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, thk., Ferid Abdulaziz el-Cündî, 1. Bsk., Beyrut, 1990, c. II, s. 147; Abdullah b. Abdulaziz el-Bekrî, *Mu'cemu Mesta'cem min Esmâi'l-Bilâdi ve'l-Mevâdi*, thk., Mustafa es-Sakkâ, 3. Bsk., Beyrut, 1983, c. I-II, s. 376.

²⁴ Hubâşe, Tihâme'de kurulan büyük panayırlardan birisidir. (Hamevî, a.g.e., c. II, s. 243; Bekrî, a.g.e., c. I-II, s. 418. Bu konuda ayrıca bkz. Cengiz Kallek, "Hubâşe", *DİA*, İstanbul, 1998, c. XVIII, s. 264-265.

²⁵ Hz.Peygamber'in on yedi yaşında iken amcası Zübeyr ile birlikte Yemen'e gittiği de ifade edilmektedir. (Bkz. Mahmud Es'ad, *Tarih-i Dîn-i İslâm*, İstanbul, 1983, s. 384) Kaynaklarda Hz.Hatice'nin Hz.Peygamber ile birlikte gönderdiği bu şahsın kimliği konusunda herhangi bir rivayet geçmemektedir. Ancak bu şahsın Hz.Peygamber'in amcası Zübeyr'in olması uzak bir ihtimal olarak düşünülebilir.

²⁶ Taberî, a.g.e., c. II, s. 282; Beyhakî, a.g.e., c. I, s. 90; Halebî, a.g.e., c. I, s. 136; İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Meğâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, el-Kahire, 1982, c. I, s. 72-73.

²⁷ Halebî, a.g.e., c. I, s. 137.

²⁸ Hamidullah, a.g.e, c. I, s. 53.

²⁹ Belâzurî'ye göre yirmi yaşını geçmişti. (*Ensâbu'l-Eşraf*, s. 97). Diyarbekrî tarafından kaydedilen bir diğer rivayette ise Hz.Peygamber yirmi yaşında idi. (*Târîhu'l-Hamîs*, c. I, s. 260)

kervanlar gönderdiğini ve isterse Hatice'nin kendisini kervanlarından birisinin başına geçireceğini ifade etti. Hz.Peygamber de amcasının bu teklifini kabul etti.³⁰

Hadisenin bundan sonraki kısmı ve Hz.Hatice'nin Hz.Peygamber'i Suriye'ye giden kervanın başına geçirmesi konusunda karşımıza farklı görüşler çıkmaktadır. Birincisine göre Hz.Hatice bu konuşmadan haberdar oldu ve bu konuda Hz.Peygamber'e teklifte bulundu ve ona diğerlerine verdiği miktarın iki mislini vereceğini bildirdi. Hz.Peygamber de bu teklifi kabul etti.³¹ İkinci değerlendirmeye göre ise, Ebû Talib bu konuda bizzat Hz.Hatice ile görüştü ve Hz.Peygamber'in ancak, diğerlerinin aldığı kadarın iki katı olan dört³² genç dişi deve karşılığında kervanın başında görev alabileceğini ifade etti. Hz.Hatice de bu teklifi kabul etti.³³

Bu konudaki bir başka değerlendirmeye göre ise, zengin bir hanım ve ticaretle meşgul olan Hz.Hatice, mudaraba yoluyla adamlar tutuyor ve onları kervanlarının başında gönderiyordu. Hz.Peygamber'in doğruluk ve emin oluşunu, ahlakının güzelliğini haber alınca haber gönderdi ve bir kervanının başında Şam'a gitmesini istedi. Bu arada diğerlerine verdiği kadarın iki katı ücret vereceğini bildirdi. Hz.Peygamber de bu teklifi kabul etti.³⁴

Rivayetlerde bu şekilde haber verilen bu ticarî seferin, Hz.Hatice'nin daha önce gönderdiği kervanlardan daha fazla kâr ettiği ve sefer dönüşünde Hz.Peygamber ile Hz.Hatice'nin evliliğinin gerçekleştiği de kaynaklarda ortak olarak zikredilen bir husustur.³⁵

³⁰ İbn Sa'd, a.g.e., c. I, s. 129; Belâzurî, a.g.e., s. 97; Isbahânî, a.g.e., c. I-II, s. 172; Halebî, a.g.e., c. I, s. 132; Diyârbekrî, a.g.e., c. I, s. 262.

³¹ İbn Sa'd, a.g.e., c. I, s. 129; Isbahânî, a.g.e., c. I-II, s. 173; Halebî, a.g.e., c. I, s. 133; Diyârbekrî, a.g.e., c. I, s. 262.

³² Halebî'ye göre, Hz.Peygamber ücret olarak iki genç dişi deve almıştır. Diğer iki deveyi de Hubâşe panayırına katılmasının karşılığında almıştır. (*İnsânu'l-Uyûn*, c. I, s. 135-136)

³³ İbn Sa'd, a.g.e., c. I, s. 130.

³⁴ Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, 2.bsk., thk., Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhafiz eş-Şelebî, Mısır, 1955, c. I-II, s. 187-188; Taberî, a.g.e., c. II, s. 280; İbn Kesîr, a.g.e., c. II, s. 293-294. Kandemir'e göre, Hz.Hatice tanıdıklarının tavsiyesi üzerine, çevresinde üstün ahlak sahibi ve güvenilir bir genç olarak bilinen Hz.Muhammed ile ortaklık antlaşması yaparak O'ndan Şam'a (Suriye) gitmesini istemiştir. (M.Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 465)

³⁵ Bkz. Belâzurî, a.g.e., s. 97; Zehebî, a.g.e., s. 64-65. İbn Kuteybe'nin naklettiğine göre, bu seferden döndükten iki ay ve birkaç gün geçtikten sonra evlilik gerçekleşmiştir. (Maârif, s. 150) Diyârbekrî'ye göre ise, iki ay yirmi beş gün sonra evlilik gerçekleşti. (*Târihu'l-Hamîs*, c. I, s. 262-263) Bu rivayetlerin aksine Tabersî, Hz.Peygamber'in Hz.Hatice tarafından Hubâşe panayırına gönderildiğini ve bu seferden dönüşte evliliğin gerçekleştiğini ifade etmektedir. (Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasen et-Tabersî, *İ'lâmu'l-Verâ bi-A'lâmi'l-Hüdâ*, tşk., Ali Ekber el-Ğîfârî, Beyrut, 1979, s. 146)

Bunlara ilave olarak Hz.Peygamber'in Hz.Hatice adına ticaret yaparken bir ortağının olduğu da rivayet edilmiş, ancak bu ortağın isminden bahsedilmemiştir.³⁶

Bu bağlamda Hz.Peygamber'in ortaklıkları konusuna da kısaca temas etmek yararlı olacaktır.

Bu konudaki rivayetlere göre Hz.Peygamber, İslâm öncesi dönemde Kays b. Sâib (Sâib b. Ebî Sâib) ile ortaklık yapmıştır. Ortağı Kays b. Sâib'in sözlerinden Kays'ın, bir ortak olarak Hz.Peygamber'den daha iyi bir ortakla iş yapmadığı anlaşılmaktadır. Zira Hz.Peygamber, Mekke dışına gittiği ve ortağının kendisine bir iş tevdi ettiği durumlarda, kendisinden istenen işi tam manasıyla yapmadan gittiği yerden dönmemiştir. Buna karşılık, ortağına Mekke dışında bir iş havale ettiği durumlarda, ortağı döndüğünde, işin akibetini değil, ortağının sağlık ve sıhhatini sormakla yetinmiştir.³⁷ Aynı şekilde Hz.Peygamber'in Talha b. Ubeydullah'ın kölesi Rebi b. Bedr ile ortaklık yaptığı da rivayet edilmektedir. Bu ortaklıklarda Hz.Peygamber'in ticaret hesaplarını her zaman dürüst olarak tuttuğu ve ortağı ile hiç bozuşmadığı ve onu aldatmadığı görülmektedir.³⁸

Kısacası, Hz.Peygamber'in amcası Ebû Talib ile birlikte katıldığı ilk Suriye seferiyle birlikte ticaretle meşgul olmaya başlamıştır. Özellikle gençlik döneminde ve Hz.Hatice ile evlenmeden önce, kesinlik arzeden ve Suriye'ye gerçekleştirdiği ticarî seferi dışında Yemen taraflarına da ticarî seferlere çıkmıştır. Hz.Peygamber'in yirmi beş yaşında iken gerçekleştirdiği ticarî seferi yanında diğer seferlerinde şahsi tecrübeler edindiğini³⁹ ve ticarî hayatında başarılı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Aynı şekilde Hz.Peygamber'in, evlendikten sonra hanımı Hz.Hatice'nin parasını kullanmadığı, ancak ailesinin geçimini sağlamak üzere yeteri miktarda para kazandığı açıkça anlaşılmaktadır. Hz.Peygamber'in kendi hesabına ticaret yaparken, Hz.Hatice'nin işlerini de takip etmesi mümkün gözükmektedir.⁴⁰ Bu açıdan bakıldığında evlilikten sonra

³⁶ Bkz. Süheylî, a.g.e., c. I, s. 214.

³⁷ Hamidullah, a.g.e., c. I, s. 52. Krş. Ebû Davud, Edeb, 17; İbn Mâce, Ticârât, 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 425. İslâm öncesi dönemde Kays b. Sâib ile ortaklık yaptığı konusunda ayrıca bkz. Halebî, a.g.e., c. I, s. 137.

³⁸ *Sîret Ansiklopedisi*, c. II, s. 273.

³⁹ Hamidullah, Hz.Peygamber'in, "Gümrükçüler cehennemini dibini boylayacaklardır" dediğinin rivayet edildiğine işaret ederek, O'nun özellikle Bizans sınırında şahsi tecrübeler edindiği sonucunun çıkarılabileceğini belirtmektedir. (*İslâm Peygamberi*, c. I, s. 240). Ancak Hamidullah'ın burada söz konusu ettiği ve Ebû Ubeyd'in *Kitâbu'l-Emvâl*'nden naklen kullandığı rivayet, bu eserde şu şekilde geçmektedir: "(Zalim olan) vergi memuru ateşdedir." Ebû Ubeyd'e göre de metinde "Sahibu'l-Meks" ifadesiyle kastedilen öşür memurudur. (Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emvâl*, terc., Cemalettin Saylık, İstanbul, 1981, s. 501)

⁴⁰ Hamidullah, a.g.e., c. I, s. 60.

Hız.Peygamber'in Yemen, Necd ve Necran'a sefer yaptığı, Hac mevsiminde Ukaz ve Zülmecaz panayırına iştirak ettiği; diğer zamanlarda ise Mekke'de toptancılık yaptığı üzerinde durulmaktadır. Bu tür faaliyetlerinin de otuz yaşlarının ortalarına kadar devam ettiği, bu yaştan itibaren ise, daha çok tefekkür ve inzivaya zaman ayırdığı da bu konuda üzerinde durulan bir diğer husustur.⁴¹ Ancak rivayetler ticarî seferleri konusunda, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız yolculukları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Sonuç olarak Hız.Peygamber, nübüvvetten önce ticarî seferler gerçekleştirmiştir. Ticaret kervanlarında yer alarak ticarî faaliyetlere devam ettiği gibi, ortaklıklar da tesis etmiştir. Ortakları aracılığıyla da ticarî faaliyetlerin devamına imkan ve zeminin hazırlanmış olması mümkündür. Bütün bu süreçte belki de en önemli olan husus, örnek kişiliği ve karakteriyle, doğruluk ve dürüstlüğü ile temayüz etmiş olmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul, 1982.

el-Bekrî, Abdullah b. Abdulaziz, *Mu'cemu Mesta'cem min Esmâi'l-Bilâdi ve'l-Mevâdi*, thk., Mustafa es-Sakkâ, 3. Bsk., Beyrut, 1983.

el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk., Muhammed Hamidullah, Mısır, 1959.

el-Beyhakî, DEbû Bekr Ahmed, *Delâilu'n-Nübüvve*, thk., Abdu'l-Mu'tî Kal'acî, 1.bsk., Beyrut, 1985. Buhl, Fr., "Muhammed", *İA.*, İstanbul, 1960, c. VIII, s. 454.

ed-Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefis*, Beyrut, 1283.

Ebû Davud, *es-Sünen*, İstanbul, 1981.

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emvâl*, terc., Cemaletdin Saylık, İstanbul, 1981.

Erul, Bünyamin, "Hız.Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmî Dergi Peygamberimiz Hız.Muhammed (SAV)-Özel Sayı*, 2. Bsk., Ankara, 2003, s. 37-66.

Fayda, Mustafa, "Busrâ", *DİA*, İstanbul, 1992, c. VI, s. 470-472.

Fığlalı, Ethem Ruhi, "Ebû Tâlib", *DİA*, İstanbul, 1994, c. X, s. 237-238

el-Halebî, Ali b. Burhaneddin, *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, Beyrut, trs.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev. M.Said Mutlu-Salih Tuğ, İstanbul, 1969.

⁴¹ Bkz. Sîret Ansiklopedisi, c. II, s. 275.

- , “Hz.Peygamber’in İslâm Öncesi Seyahatleri”, Terc. Abdullah Aydınli, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 1980, Sayı: 4, s. 327-342.
- İbn Habîb el-Bağdâdî, *Kitâbü’l-Münemmak fî Ahbâri Kureyş*, Thk. Khursheed Ahmed Fariq, Hyderabad, 1944.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Sîratu’n-Nebeviyye*, 2.bsk., thk., Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhafiz eş-Şelebî, Mısır, 1955.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-Meâd fî Hedyi Hayri’l-Ibâd*, nşr., Abdurraûf Taha, Mısır, 1970.
- İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 2.bsk., Beyrut, 1990.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed, *el-Maârif*, thk., Servet Ukkâşe, 4.bsk., el-Kahire, 1982.
- İbn Mâce, *es-Sünen*, İstanbul, 1981
- İbn Sa’d, Muhammed, *et-Tabakâtu’l-Kübrâ*, Beyrut, trs.
- İbn Seyyidi’n-Nâs, *Uyûnu’l-Eser fî Funûni’l-Meğâzî ve’ş-Şemâil ve’s-Siyer*, el-Kahire, 1982.
- el-İsbahânî, Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, thk., Muhammed Ravvâs Kal’acî-Abdulber Abbas, 3.bsk., Beyrut, 1991.
- Kallek, Cengiz, “Hubâşe”, *DİA*, İstanbul, 1998, c. XVIII, s. 264-265.
- Kandemir, M.Yaşar, “Hatice”, *DİA*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 465-466.
- Kılıç, Ünal, “Peygamberimizin Risâlet Öncesi Geçim Durumu”, *İSTEM*, Yıl: 2, Sayı: 4, 2004, s. 191-202.
- Mahmud Es’ad, *Tarih-i Dîn-i İslâm*, İstanbul, 1983.
- Sîret Ansiklopedisi, İstanbul, 1990.
- es-Süheylî, Ebu’l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah, *er-Ravdu’l-Ünüf*, el-Kahire, 1971.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu’t-Taberî*, thk., Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, 4.bsk., el-Kahire, 1977.
- et-Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasen, *İ’lâmu’l-Verâ bi-A’lâmi’l-Hüdâ*, tlk., Ali Ekber el-Ğıfârî, Beyrut, 1979.
- Yakut el-Hamevî, *Mu’cemu’l-Büldân*, thk., Ferid Abdulaziz el-Cündî, 1. Bsk., Beyrut, 1990.
- Yüksel, Ahmet Turan, *İslâm’ın İlk Döneminde Ticarî Hayat*, İstanbul, 1999.
- , “Bir Tacir Olarak Hz.Peygamber”, *Diyanet İlmi Dergi Peygamberimiz Hz.Muhammed (SAV)-Özel Sayı*, Ankara, 2000, s. 137-148.
- ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Târîhu’l-İslâm es-Sîratu’n-Nebeviyye*, thk., Ömer Abdüsselam Tedmürî, 1.bsk., Beyrut, 1987.

